

Emma Sköldberg

Talesätt och talemaader: om ordförbindelser hos Dalin och Molbech*

In this paper I present a study which contributes to the description of lexicographic traditions in Sweden and Denmark. More exactly, the study concerns the treatment of word combinations, which are followed by some kind of explanation, in two 19th century monolingual dictionaries. The works are the Swedish dictionary *Ordbok öfver svenska språket* (1850–55) by A. F. Dalin and the Danish dictionary *Dansk Ordbog (...)* (1833) by C. Molbech. The focus is, among other things, on the frequencies and types of word combinations that are represented in the data. Furthermore, I consider in which entries the word combinations are found, and the position of the expressions in the microstructure of the articles. Moreover, I discuss the form and meaning of the word combinations and, finally, the authors' use of (signed) examples.

1. Inledning

Det är av flera orsaker värdefullt att undersöka äldre lexikografiska verk. Dessa kan självfallet fungera som källa för språkhistoriska studier. Vidare kan studier av äldre ordböcker bidra till djupare insikter om rådande traditioner inom modern lexikografi. Dessutom kan undersökningar av lexikografins pionjärer eventuellt bidra till förnyelse när man söker nya vägar inom lexikografiarbetet (Hannedóttir & Ralph 1988; Ralph 1992). Viktiga bidrag till kunskapen om äldre ordböcker har lämnats inom projektet Lexikografisk tradition i Sverige, som startades i mitten av 1980-talet vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet (se vidare bl.a. Ralph 1992, 2001). Exempel på arbeten med anknytning till detta projekt är Hannedóttir (1990, 1991, 1998), Johansson (1997), Malmgren (1988) och Rogström (1998).

I de ovan nämna studierna har forskarna bl.a. undersökt de aktuella ordböckernas tillkomsthistoria, deras ordförråd, ordboksartiklarnas struktur, författarnas betydelsebeskrivningar och huruvida man kan skönja beroendeförhållande mellan olika verk. Däremot har mycket liten vikt lagts vid hur olika typer av ordförbindelser behandlas i ordböckerna. Ett undantag är dock Malmgren (2008) som visar på förtjänsterna

* Undersökningen har genomförts inom ramen för min forskartjänst, som finansieras av Svenska Akademien.

vid beskrivningen av svenska kollokationer i Dalins ordbok från 1850-talet.

Det övergripande syftet med denna undersökning är därmed att bidra till kunskapen om lexikografiska traditioner i Sverige och Danmark. Fokus ligger på ordförbindelser. Min studie ägnas hur definierade ordförbindelser behandlas i ett antal artiklar i den redan nämnda Ordbok öfver svenska språket av Dalin (1850–1853). Vidare jämför jag med hur liknande uttryck presenteras i en annan samtida nordisk ordbok, nämligen Molbechs Dansk Ordbog (...) (1833). I huvudsak koncentrerar jag mig på drygt 30 artiklar i vardera ordboken som behandlar kroppsdelsbeteckningar. Jag undersöker närmare bestämt vilka uttryck som valts ut, på vilken konstituent uttrycken är placerade och var de återfinns i ordboksartiklarnas mikrostruktur. Vidare diskuterar jag förbindelsernas form och betydelseangivelser. Slutligen kommer jag in på de språkprov som många av de undersökta förbindelserna har försetts med och bruket av hänvisningar.

Men innan jag går in på dessa frågeställningar presenterar jag kortfattat de två författarna och deras verk. Jag kommer också att presentera mitt material och min metod. Detta görs i avsnitt 2–4 nedan. Efter resultatredovisningen i avsnitt 5 följer en kort sammanfattning och diskussion.

2. Dalin och Ordbok öfver svenska språket

Anders Fredrik Dalins (1806–73) lexikografiska insatser var omfattande och han utarbetade bl.a. flera tvåspråkiga ordböcker, framför allt mellan franska och svenska (se t.ex. Hannesdóttir 1991, 1998). Men det arbete av honom som står i fokus här är alltså Ordbok öfver svenska språket (1850–53), som kom ut i två band. Dalins ordbok betraktas som den första fullständiga enspråkiga svenska definitionsordboken (Malmgren 1988). Den innehåller ca 60.000 uppslagsord, i huvudsak hämtade från det allmänna tal- och skriftspråket, men i verket finns även en del tekniska termer, vissa dialektala ord och många lånord (Holm & Jonsson 1990:1937). Till ordbokens förtjänster hör att den t.ex. har mycket god täckningsgrad vad gäller uppslagsord och betydelser (Malmgren 1988: 202–203). Norén (1991:137) menar att Dalins betydelseanalys av det svenska ordförrådet på det hela taget är en stor pionjärinsats för svenskans beskrivning. En påfallande svaghet är dock de många felaktiga etymologierna (Malmgren 1988:211). Malmgren (1988:210) konstaterar också att Dalins ordbok inte tycks ha hedrats med några mer kvalifi-

cerade recensioner. Dalin tilldelades dock ett pris från Svenska Akademien för sitt arbete med verket.

I förordet (s. 8) skriver Dalin hans arbete är ämnat för svenska folket och inte för de lärde. Dalin föresatser är klart normativa. Han vill, med Svenska Akademiens uppställda system för ögonen, ”införa stadga och reda i rättskrifningen”. Vidare vill han bringa klarhet i de allmänna ordens betydelser, antyda rätta sättet för deras bruk, eller, som Dalin säger, ”upptaga allt det hufvudsakliga, som i och för ett språkriktigt och vårdadt skriftsätt kan vara af nöden att veta” (s. 8). Ordboken är sålunda i hög grad avsedd för produktion. Dalins konstaterar bl.a. att det stora antal synonymer som anges kan gagna ”nybegynnare i språkets skrifvande, eller dem, som deri äro mindre hemmastadde” (s. 18).

3. Molbech och Dansk Ordbog (...)

Christian Molbech (1783–1857) beskrivs som den mest flitige och mångsidige av 1800-talets danska lexikografer (Lindegård Hjort 1990:1914). Han arbetade bl.a. ett stort antal år med Videnskabernes Selskabs Ordbog, och han utarbetade Dansk Haand-Ordbog, Dansk Dialect-Lexicon och Dansk Glossarium eller Ordbog over forældede danske ord (Borup 1954:204–205; Lindegård Hjort 1990:1914). Den första upplagan av verket Dansk ordbog (...), som undersöks här, kom ut 1833 i två band. Den kan sägas vara den första mer omfattande enspråkiga ordboken över danska språket (jfr Malmgren 1988:195).¹ Dansk ordbok innehåller, enligt Worren (2006:392), drygt 30 000 uppslagsord. Ordboksartiklarna innehåller också ett mycket stort antal sammansättningar och avledningar (jfr avsnitt 4.1 nedan).

Molbech tillämpar den akademiska principen i sitt arbete. Ordboken skall vara ”Tolk for det rene, det dannede Skriftsprogs rigtige Brug i vor nærværende Alder” (Fortale, s. VII). Detta resulterar i att det främst är skriftspråk och vårdat talspråk som redovisas, men däremot få dialektala ord, främmande ord och fackord (se vidare Dahlerup 1907:68–70). Borup (1954:211) konstaterar att Molbech alltså ”ikke villet skabe en komplet Inventarieliste over alle Sprogets Bestanddele, men et Hjælpe-middel til att skrive sprogrigtigt”. Även om Molbech inte skriver det uttryckligen i sitt förord, är alltså också denna ordbok i hög grad avsedd för produktion. Enligt Lindegård Hjort (1983:30, 1990:1914) var den

¹ Jfr Leths glossarium från 1800 som inte upptar flera av de kroppsdelsbeteckningar som undersöks här. Tack till Henning Bergenholtz som gjort mig uppmärksam på denna bok.

också en utmärkt hjälp för samtida språkbrukare. Ordboken gör ett enhetligt intryck, uppslagsordens ortografi tjänar som förebild för den osäkre skribenten, betydelseangivelserna är goda och ordboken ger också en hel del fraseologiska upplysningar. Dahlerup (1907:76) är dock av en annan åsikt. Han skriver t.ex.: ”Talemåder savnes i det hele stærkt hos Molbech; end ikke så almindelige udtryk som ’hverken fugle eller fisk’, ’kunne lidt mere end fadervor’ (...) har han opført i sin ordbog”. Boken innehåller också få uttalsuppgifter och många felaktiga etymologier. Recensionerna av Molbechs ordbok var heller inte särskilt positiva, men ordboken blev populär bland användarna (Lindegård Hjort 1990:1914). Ordboken kom också i flera avseenden att tjäna som modell för Aasens Ordbog over det norske Folkesprog från 1850 (Worren 2006).

År 1859, dvs. två år efter Molbechs död, kom en andra upplaga av ordboken ut. Den är kraftigt utökad, faktiskt mer än dubbelt så stor som den första upplagan (Borup 1954:207).

4. Material och metod

I denna studie undersöks således hur ett antal ordförbindelser med förklaringar behandlas i Dalins Ordbok öfver svenska språket (1850–53) och Molbechs Dansk ordbog (...) (1833). En jämförelse mellan verken är intressant med tanke på de två språkens släktskap, att ordböckerna utkom ungefär samtidigt och att de båda kan betraktas som de första mer heltäckande enspråkiga ordböckerna på sina respektive språk.

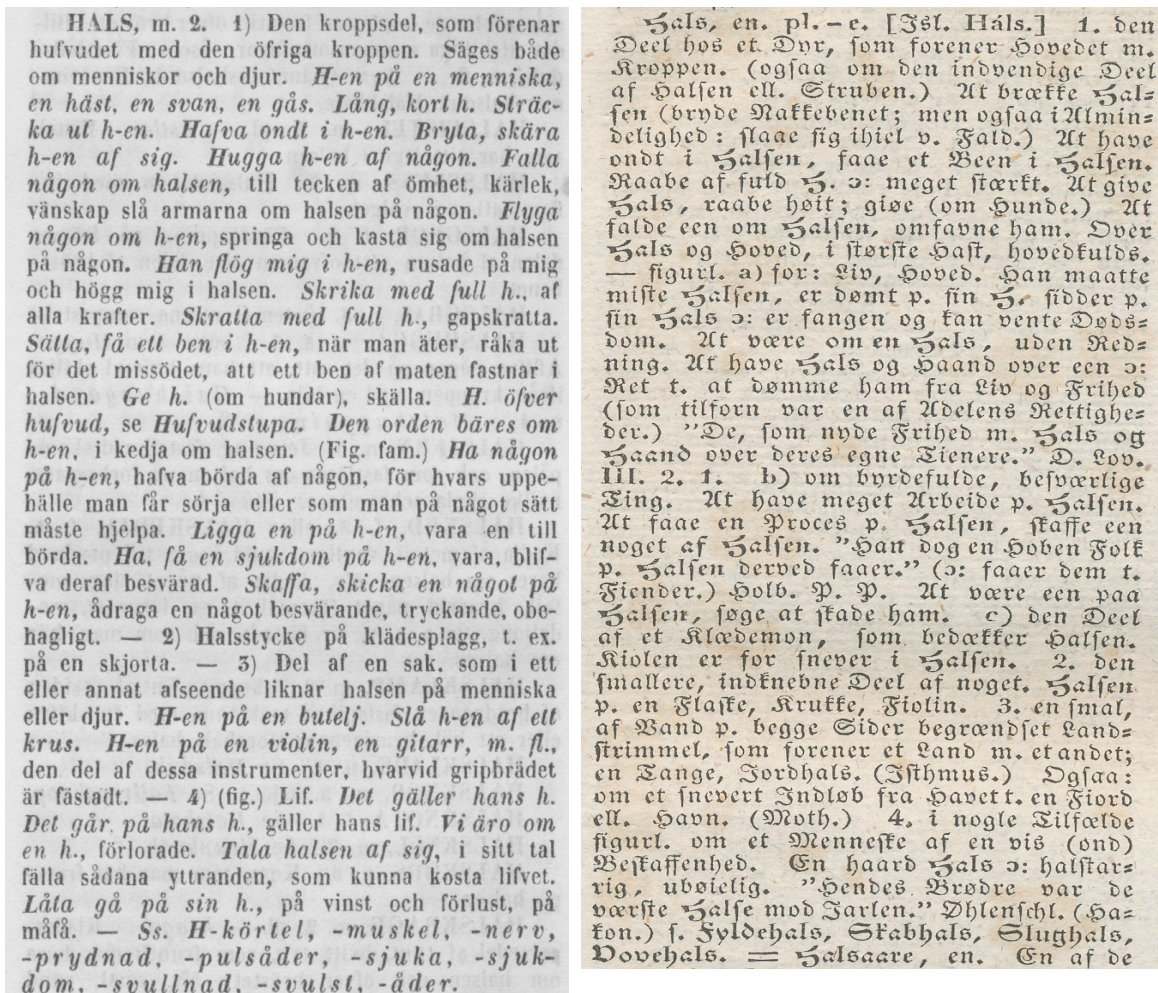
4.1. Undersökta artiklar

För att avgränsa mig har jag alltså valt att undersöka artiklar som behandlar ord som betecknar olika kroppsdelar. Närmare bestämt koncentrerar jag mig på de 33 kroppsdelar som uppträder i Krohns jämförelse mellan tyska och svenska flerordsuttryck (1994:130–166). Det rör sig alltså om samling ord som sammanställts i ett annat, för denna studie fristående, sammanhang. Den första artikeln i materialet är ANSIKTE/Ansigt och den sista ÖRA/Øre.² Bland de undersökta artiklarna återfinns även FOT/Fod, HIERTA/Hierte, NÄVE/Nævfe och

² I artikeln återges lemmarna på de sätt som de presenteras i de två ordböckerna.

RYGG/Ryg. De ordboksartiklar som undersöks är sålunda spridda över hela alfabetet.

För att illustrera hur de aktuella ordförbindelserna presenteras i de två ordböckerna återges artiklarna ¹HALS resp. Hals i Dalins och Molbechs ordböcker i figur 1.

FIGUR 1. Artikeln ¹HALS i Dalins svenska ordbok resp. Hals i Molbechs danska ordbok (något förkortad)

Som framgår av figur 1 är den svenska artikeln ¹HALS indelad i 4 huvudbetydelser. Under dessa finns sammanlagt 16 ordförbindelser som förklaras. Den första av dessa är "Falla någon om halsen, till tecken af ömhet, kärlek, vänskap slå armarna om halsen på någon.". De aktuella uttryckens inleds således genomgående med versal och skrivs med kursiv stil. Därefter följer ett kommatecken samt någon form av betydelsebeskrivning i rak stil. Betydelsebeskrivningen avslutas med en punkt. För att spara utrymme skriver Dalin inte alltid ut lemmat i

artikeln; ofta ersätts det med en divis eller en punkt (jfr *Falla någon om halsen* med *Flyga någon om h-en* och *Skrika med full h.*). Som synes vid t.ex. *Skrika med full hals* med betydelsen 'af alla krafter' definieras heller inte hela uttrycket utan endast den del av detta som betraktats som ogenomskinlig.

Av figur 1 framgår också hur artikeln Hals ser ut i Molbechs *Dansk ordbog* (1833). Med tanke på det begränsade utrymmet har jag dock inte tagit med det stora antal sammansättningar med *hals-* som förstaled som avslutar artikeln. Som synes ger Molbechs ordbok ett mer ålderdomligt intryck på en läsare av idag genom att den i huvudsak är tryckt i frakturstil.

Också den danska artikeln *Hals* är indelad i fyra huvudbetydelser. Samtliga 11 ordförbindelser som förklaras utom en – *En haard hals* – återfinns under den första huvudbetydelsen, dock på olika underbetydelser av denna (se vidare om uttryckens placering inom artiklarnas mikrostruktur i avsnitt 5.4 nedan). Det första uttryck som är aktuellt i detta fall återges på följande sätt: ”At brække Halsen (bryde Nakkebenet; men ogsaa i Almindelighet: slaae sig ihjel v. Fald.)”. Som synes inleds ordförbindelsen med versal och den är, liksom betydelsen, skriven i rak stil. I detta fall återfinns betydelseangivelsen inom parentes, men den kan även, som vid *Raabe af fuld Hals* och *At give Hals*, föregås av ett omvänt c eller ett kommatecken. Också Molbechs betydelseangivelser är synnerligen komprimerade. Ofta förkortar han uppslagsordet och förklarar bara den del av uttrycket som han anser svår att förstå. Detta medför, precis som hos Dalin, att uppgifterna i artikeln knappast är särskilt lättillgängliga för användaren. De enskilda uttrycken tenderar, särskilt i de större artiklarna, att försvinna i massan.

När jag hädanefter återger uttryck ur ordböckerna sätts de i kursiv stil och betydelser anges inom enkla citationstecken (”). Jag skriver också, för läsbarhetens skull, ut en del förkortade ord. Uttrycken återfinns, om inget annat anges, under det lemma som motsvarar kroppsdelsbeteckningen som ingår i uttrycket. Exempelvis behandlar Dalin *Få lång näsa* 'blifva snopen, flat' under lemmat **NÄSA**.

4.2. Frekvenser i materialen

En jämförelse mellan de två delmaterialen visar att det finns betydligt fler definierade ordförbindelser i de aktuella artiklarna i Dalin än i Molbech. I Dalin är det sammanlagt 445 stycken och i Molbech rör det sig om 161 stycken. I genomsnitt blir det 13,5 definierade uttryck per artikel

i Dalin-materialet och 5,2 definierade uttryck per artikel i Molbech-materialet.

Några artiklar i Dalin innehåller långt fler än det genomsnittliga antalet definierade ordförbindelser. Flest återfinns under lemmat **HAND** med hela 73 uttryck. Artiklarna ÖGA och HUFVUD innehåller vardera mer än 40 stycken. Bland dessa återfinns *Falla i händerna på någon* 'komma i någons våld', *Ha ondt, (snedt) öga till* 'bära hat, agg, fiendskap till' och *Tappa hufvudet* 'förlora fattningen'. Å andra sidan finns det artiklar som inte inkluderar ett enda definierat flerordsuttryck, t.ex. KNÄ och NERV. Detta resultat kan tyckas förvånande med tanke på de uttryck som förknippas med substantiven *knä* och *nerv* idag. I Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009, SO) upptas bl.a. uttrycken *på sina bara knän* 'med intensiv ödmjukhet' och *gå ngn på nerverna* 'kraftigt irritera ngn'. Frågan är dock om dessa uttryck användes i mitten av 1800-talet. Exempelvis är första belägget i SAOB:s samlingar på *gå ngn på nerverna* från 1923 (N490) (se vidare om Dalins täckning i avsnitt 5.1 nedan).

Molbech har flest uttryck under lemmana **Øie** (30 st.), **Haand** (25 st.) och **Øre** (13 st.). Exempel är *Under fire Øine* 'blot imellem to Personer', *At giøre noget med egen Hand* 'selv, uden fremmed Hielp' och *At skrive noget bag øret* 'lægge Mærke dertil, for at mindes det'. Sju artiklar, t.ex. Been och Marf, innehåller däremot inte ett enda definierat uttryck. I Den danske ordbog (2003–2005, DDO) återfinns emellertid bl.a. *stå med det ene ben i graven* 'være nær ved at dø' och *gå gennem marv og ben* 'påvirke dybt'. Enligt Ordbog over det danske sprog (ODS) var t.ex. förbindelsen *gaa til (ell. igennem) marv og ben* belagd redan på 1720-talet. Man kan därmed spekulera kring varför uttryck som detta inte ingår i Molbechs ordbok. Möjligen valde han bort det, t.ex. för att det var för talspråkligt.

Det finns flera tänkbara orsaker till de stora frekvensskillnaderna mellan verken. En skulle givetvis kunna vara att det finns flera svenska ordförbindelser som inkluderar just dessa kroppsdelsbeteckningar, men det är inte särskilt troligt. Snarare slås jag, vid en jämförelse mellan verken, av likheterna mellan svenska och danska uttryck. Ett annan orsak, som jag redan berört, kan vara att Dalin redogör även för mer vardagligt språkbruk i sin ordbok. Det får sina konsekvenser eftersom bl.a. många idiom förknippas med relativt informellt språkbruk och talspråk (Nunberg et al. 1994:493). Ännu en möjlig orsak till frekvensskillnaderna är att Molbech endast tar upp ett urval danska ordförbindelser (se t.ex. en kommentar om detta i artikeln Haand). Däremot har jag inte funnit några anmärkningar av det slaget hos Dalin. Ännu en

förklaring har att göra med de två lexikografernas syn på genomsnittlighet och vilka språkkunskaper de tror att användarna har. Som framgår i avsnitt 2 ovan vänder sig Dalin till mer ovana språkbrukare. Däremot har jag inte funnit någon information om avsedd målgrupp i Molbechs förord. Det är dock inte ovanligt att en ordförbindelse, som Dalin ansett behöver förklaras, sammanfaller med ett rent syntaktiskt språkprov i Molbech (se vidare avsnitt 5.2). En sista möjligt förklaring är att Dalin ofta redovisar varianter av en och samma ordförbindelse som två skilda uttryckssätt, medan Molbech däremot behandlar dem tillsammans. Till exempel finns i Dalin de två uttrycken *Se genom finger (eller fingren) med något* 'låta sig icke märka något, som är orätt, och låta det passera' respektive *Se genom finger (eller fingren) med någon* 'öfverse med någon, blunda för hans fel'. Molbech har istället ett uttryck, som kan sägas motsvara Dalins två varianter; detta är *At se igiennem Fingre med een, eller med noget* 'ikke paatale eller straffe Feil eller Forseelser'.

5. Resultat

5.1. Urval av ordförbindelser: täckning

Den inledande frågan när det gäller de båda ordböckerna är hur stor del av de ordförbindelser som användes under 1800-talets första hälft som finns med i böckerna. Man skulle kunna bilda sig en uppfattning om detta genom att kontrollera om ordförbindelser i texter från denna tidsperiod är upptagna i verken. Man skulle också kunna se om det finns många svenska och danska uttryck som enligt SAOB och ODS är belagda under 1800-talets första hälft, men som inte ingår i Dalins respektive Molbechs ordböcker. Detta är dock ett omfattande arbete som faller utanför ramen för denna undersökning.

Däremot är det klart att en majoritet av uttrycken i Dalin är högst levande idag. Det gäller t.ex. flera av de uttryck som återfinns i artikeln NÄSA: *Rynka på näsan* 'yttra tecken af harm, missnöje, förakt', *Få lång näsa* 'blifva snopen, flat' och *Sätta näsan i vädret* 'visa sig dryg, stor, stolt, högmodas'. Men ett antal av de uttryck som ingår i Dalin, är okända för mig och det kan vittna om förändringar inom svensk fraseologi de senaste 150 åren. Som exempel väljer jag *Slå knut på näsan* 'visa sig ogen, sur och tvär' och *Hafva loppor i öronen* 'vara högst orolig, bekymrad'. Båda dessa uttryck är upptagna i SAOB under lemmarna KNUT resp. LOPPA och illustreras med autentiska exempel (se K1673, L1064). Det förra anges dock numera vara mindre brukligt,

och det senare är inte längre i bruk (åtminstone när artiklarna färdigställdes år 1936 resp. 1941).

Utifrån mina begränsade kunskaper i danska har jag svårt att uttala mig om huruvida ordförbindelserna i Molbechs ordbok är levande i dagens danska. Stickprov visar dock att många av de uttryck som är med i Molbech också återfinns i DDO. Som exempel kan några ordförbindelser i artikeln Øie anföras. Molbechs *At falde i Øinene*, *Under fire Øine* och *At aabne Øinene paa een* kan jämföras med uttrycken *falde i øjnene*, *under fire øjne* och *åbne nogens øjne (for noget)* i DDO. Man kan dock tänka sig att det finns ett antal ordförbindelser i Molbechs arbete som heller inte är levande idag och att det vore möjligt att göra liknande jämförelser mellan Molbech och ODS som mellan Dalin och SAOB ovan.

De allra flesta svenska uttryck i Dalin är inte försedda med någon metaspråklig kommentar som indikerar vilken stilnivå de har. Det finns dock några undantag, t.ex. några ”familiera talesätt”. Bland dessa återfinns *vara någon en nagel i ögat* ’vara honom till hinder, förtret’. I några få fall rör det sig också om ”lägre uttryck”, t.ex. *Gifva någon en fot i ändan* ’sparka någon i ändan’. Inte heller majoriteten av de danska uttrycken är försedda med någon form av brukskommentar, även om de kan tänkas representera en något högre stilnivå. Trots allt redovisar Molbech även mer vardagliga uttryckssätt (jfr Dahlerup 1907:68). Således skriver han att förbindelsen *At holde sig i sit Skind* ’holde sig rolig’ tillhör ”daglig Tale”. Författaren anger också på några ställen uttryckens utbredningsområde. Som exempel väljer jag *At faae Blod paa Tand* ’drikke Viin; mest i Norge’.

5.2. Urval av ordförbindelser: förekommande typer

Många gånger följs de definierade uttrycken i Dalin endast av en betydelseangivelse. Tre exempel är *Hafva ondt i hufvudet* ’hafva hufvudvärk’, *Få tänder* ’säges, då tänderna växa fram’ och *Lägga en orden i munnen* ’förestafva någon, hvad han skall säga’. Det faktum att förbindelser som *Hafva ondt i hufvudet* och *Få tänder* förklaras måste betraktas som frikostigt gentemot användarna och bidrar givetvis till det jämförelsevis stora antalet ordförbindelser (se avsnitt 4.2 ovan). Uttryck som dessa är t.ex. inte förklarade i SO utan återfinns bland rena språkprov. Men i många fall har Dalin försett uttrycken med en metaspråklig kommentar om vilken typ av uttryck det är fråga om. Vanligt förekommande är kommentaren ”Fig.” dvs. en förkortning för ”figur-

ligt” eller ”i figurlig bemärkelse” (s. 19). Som regel gäller detta idiom som innehåller en metafor, t.ex. *Slå spiken på hufvudet* ’träffa alldeles rätt i tal (...)’. Bland dessa uttryck återfinns också ett par liknelser, t.ex. *Munnen går på honom som en skramla* ’(...) han pratar jemt och samt (...)’ (se vidare om idiom och liknelser i bl.a. Sköldberg 2004:25–33; Svensén 2004:239–244).

Vidare finns det några uttryck i Dalin som benämns ”Talesätt”, dvs. ’sätt att tala, att uttrycka sig’. Ett exempel är *Hafva lite i hufvudet* ’rusig’. Talesätten kan uppenbarligen vara mer eller mindre figurativa, eftersom t.ex. *lägga benen på ryggen* ’springa af alla krafter’ har klassificerats som ”Figurligt talesätt”. Slutligen betecknar Dalin även några förbindelser som ”Ordspråk”, exempelvis *Väggarne hafva öron* ’man är ingenstädes säker för lyssnare’.

I Molbechs ordbok finner man ett liknande system som hos Dalin. Vissa uttryck förklaras endast. Tre exempel är *At kunne, vide noget paa sine Fingre* ’huske det meget nøie’, *At falde till Fode* ’ydmyge sig, give efter’ och *Ryggen på en Stol* ’den opstaande Deel, hvortil man støtter Ryggen’. Som synes rör det sig bl.a. om metaforiska idiom men också om sådana förbindelser som kan sägas förklara metaforiska användningar av det aktuella lemmat. Men även Molbech anger i vissa fall vad det rör sig om för typ av uttryck. Några förbindelser betecknas som ”figurlige”, t.ex. *At see en over Skuldrene* ’foragte, ringeagte, troe sig bedre eller ypperligere’. Vidare klassificeras vissa ordförbindelser som ”Særegne Udtryk og Talemaader”. Till dessa hör bl.a. *At gaae ud for Haanden med een* ’i tvekamp’. Dessutom finns det ordförbindelser som presenteras som *Figurlige Talemaader*, t.ex. *At skrive noget bag Øret* ’lægge Mærke dertil, for at mindes det’.

Båda författarna har alltså, till skillnad från det som är vanligt i moderna ordböcker, delat in de definierade uttrycken i olika typer. Orsaken till att ordboksförfattare av idag undviker att göra detta är givetvis att gränserna mellan typerna är flytande och att det ofta blir inkonsekvenser vid klassificeringen, vilket kan göra ordboksanvändarna irriterade (Moon 2007:910). Det är heller inte särskilt svårt att finna svagheter och inkonsekvenser i Dalins och Molbechs klassificeringar. Till exempel kan många uttryck som inte försetts med någon beteckning betraktas som figurliga. Liknande uttryck behandlas också på olika sätt inom verken. Exempelvis i Dalin är uttrycket *Tränga genom merg och ben* inte försett med någon kommentar under lemmat **BEN**. En variant av samma uttryck, *Gå genom merg och ben* klassas dock som figurligt under **MERG**. Vidare kan man ifrågasätta om indelningen mellan olika typer av förbindelser är relevant och begriplig för ordboksanvändaren

(se vidare Tarp 2006:285–286). Å andra sidan kan man hävda att ordboksanvändarna med hjälp av dessa metaspråkliga beteckningar kan lära sig något om olika fraseologiska kategorier (se Farø & Gottlieb 2007: 192).

5.3. Ordförbindelser: placering på konstituent

En viktig fråga är under vilket lemma i ordboken som ordförbindelsen ska placeras. Lorentzen (1996:415) konstaterar att man arbetat efter relativt skilda principer i olika ordböcker, men givetvis måste varje ordbok förklara hur ordförbindelser är placerade och sedan följa denna princip (Hundewadt Farø 2000:173–175; se även Sköldberg 2006). Vanligen utgår man dock från konstituenternas ordklassstillhörighet, deras plats inom uttrycket och/eller de ingående ordens semantiska tyngd. Typiskt placeras ordförbindelserna under det första substantivet i uttrycket – om det nu finns ett sådant. Detta system tillämpas t.ex. i såväl DDO som i SO. Principen innebär att ett svenskt uttryck som exempelvis *stånga sin panna blodig* 'förgäves anstränga sig' placeras under lemmat **panna**. Eventuellt kan uttrycket även placeras under adjektivet **blodig** och verbet **stånga**, men det är platskrävande (se Hundewadt Farø 2000:180–181). Ett annat alternativ är att arbeta med hänvisningar.

Dalin verkar dock inte ha haft något genomtänkt system i fråga om vilken eller vilka konstituenten han placerar de olika ordförbindelserna på. Detta blir exempelvis tydligt vid de uttryck i materialet som innehåller två kroppsdelsbeteckningar. Som exempel väljer jag några ordförbindelser med konstituenten *ben*. Ibland är uttrycket placerat på det första substantivet: *Lägga **benen** på ryggen*. Andra gånger är det placerat på det andra substantivet (t.ex. *sätta ett ben i **halsen***) eller på båda substantiven (t.ex. *Tränga genom **merg** och **ben***). Det tredje fallet har ofta som följd att olika idiomformer och betydelser redovisas under de olika lemmarna, vilket givetvis är till nackdel för användarna (jfr Sköldberg 2006, Moon 2007:912). I några fall har författaren också arbetat med hänvisningar så att man lättare ska finna uttrycken (se vidare om hänvisningar nedan).

Inte heller Molbech har arbetat helt konsekvent, när det gäller ordförbindelsernas placering. Återigen kan uttryck som inkluderar två kroppsdelsbeteckningar anföras. Vissa ordförbindelser, som *At tage **Fod** i Haand* 'skynde sig i sin Gang; ell. blot: gaae, gaae afsted', är placerade på det första substantivet. Uttrycket *At have ett Öie p. hver **Finger*** 'see

sig meget vel for' återfinns under det andra substantivet. Däremot förekommer det inte att uttrycken är uppförda under två lemman hos Molbech. Det finns knappt heller några hänvisningar mellan uttrycken i Molbechs bok (se vidare om hänvisningar i avsnitt 5.8 nedan).

5.4. Ordförbindelser: placering i artiklarnas mikrostruktur

Det finns olika möjligheter när det gäller ordförbindelsernas placering i artiklarnas mikrostruktur (Moon 2007:910). Förbindelserna kan ingå i beskrivningen av ett betydelsemoment, bilda ett eget betydelsemoment eller, oavsett vilket moment de tillhör, placeras tillsammans i slutet av artikeln för ett av de ingående orden (se även Svensén 2004:419–423). Enligt Lorentzen (1996:416) har många ordböcker på senare år valt det sista av dessa alternativ, och bland dessa återfinns bl.a. DDO.

Dalin har dock valt det första alternativet, dvs. att placera ut de definierade uttrycken under olika betydelsemoment i artiklarna, och ibland t.o.m. under undermoment. Som exempel kan återigen artikeln BEN anföras. Artikeln innehåller sammanlagt fyra betydelsemoment, varav nummer två avser en del av benstommen i en människokropp och nummer tre en viss lem som man står och går med. Författaren har sedan placerat idiom av slaget *Han är bara ben och skinn* 'ganska mager' under moment nummer två och *Lägga benen på ryggen* 'springa af alla krafter' under nummer tre.

Även Molbech har valt att fördela ordförbindelserna under olika betydelsemoment (inklusive undermoment). Ett exempel är artikeln Øre, med tre huvudbetydelser. Under den första, som avser själva hörselorganet, finns uttrycket *At holde Ørene stive* 'holdet Modet vedlige, ikke forsage'. Under den andra betydelsen, som enligt Molbech avser "figurl. om hørelsen selv" återfinns uttrycket *At have lange Øren* 'være meget nysgierrig; især om den, som gierne vil lytte og lure'. Ibland kan vara svårt att veta till vilket moment ett visst uttryck tillhör, och det händer att man kan ifrågasätta författarnas val i enskilda fall. Det är, som sagt, heller inte alltid så lätt att urskilja de enskilda uttrycken i artiklarna när de är utspridda på olika moment – särskilt som uttrycken återges i så komprimerad form (jfr avsnitt 4.1 ovan). Trots detta torde fördelarna med att fördela uttrycken på olika huvudbetydelser vara större än nackdelarna (se vidare Malmgren & Sköldberg u. a.)

De ordförbindelser som förklaras är i såväl Dalin som i Molbech oftast placerade efter fria konstruktioner av mer encyklopediskt slag och rena kollokationer (jfr Norén 1991:111). Sist bland de definierade

ordförbindelserna återfinns, åtminstone i Dalin, längre talesätt och ordspråk. Det finns dock undantag (särskilt hos Dalin) som kan kopplas till de aktuella ordförbindelsernas förhållande till fria genomskinliga konstruktioner och en möjlig önskan att vilja ordna förbindelserna logisk/kronologiskt. Som exempel kan det stora antalet syntaktiska språkprov och fastare uttryck i artikeln TAND i Dalins ordbok anföras.

(...) *Hvita, vackra, svarta tänder. Kronan, roten på en t.. Hål i en t. Ihåliga, maskstungna tänder. Få tänder, säges, då tänderna växa fram. Fälla, byta om tänder, få nya tänder. Dö för tänder, af tandfeber. (...)*
Ha ondt i tänderna. Rycka ut en t. Tala mellan tänderna, mumla fram orden. (...) (Fam. skämtv.) *En tår för t., en sup brännvin. (...)*
 (Talesätt) *Ta t. för tunga, vara oförsiktig i sitt tal, iakttaga tystnad. (...)*
 (Ordspråk) (...) *Man kan ej se någon längre än till tänderna, man kan ej läsa i någon människas inre. (...)*

Dalin börjar sålunda med ordförbindelser som inte behöver förklaras. Sedan växlar han mellan sådana och förbindelser som är försedda med betydelse. I detta fall verkar han alltså ha tyckt att den logisk/kronologiska ordningen är viktigare än t.ex. uttryckens grad av genomskinlighet och den alfabetiska ordningen mellan dem. Han har t.ex. tagit hänsyn till att människor först får mjölk tänder, som de sedan tappar, och att människor sedan får permanenta tänder och ordnat uttrycken i artikeln efter denna kronologiska ordning (se vidare Malmgren 2008: 153–154 om hur Dalin ordnat kollokationer i artikeln HOPP). Ordningen mellan ordförbindelserna upplevs därmed i stora drag som naturlig – om man läser hela artikeln. Samtidigt blir det t.ex. svårare att finna de uttryck som förklaras.

5.5. Ordförbindelser: form

När det gäller ordförbindelsernas form återger Dalin förhållandevis konsekvent exempelvis verbala uttryck i infinitivform, även om det finns en del avvikelser. Exempelvis finns det under **TUNGA** *Hafva två tungor i en mun* men också *Jag hade ordet på tungan*. Molbech är mer konsekvent vid redovisningen av förbindelsernas grundform; nästan alla hans uttryck som består av verb samt komplement är föregångna av infinitivmärket *At* och således används verbens infinitivform. Även hos honom finns det dock variation, bl.a. under **Øie**: *At have sine Øie overalt* men *Det var ham en Torn i Øiet*.

Vidare är Dalin förhållandevis frikostig med att redovisa snarlika varianter av ett uttryck (se Sköldbberg 2004:175 om varianter av svenska idiom). Oftast redovisas varianter som är lexikalt besläktade, t.ex. i fallet *Stöta, köra, ränna huvudet i väggen* där olika verb är gångbara. Men varianterna kan även vara morfologiskt besläktade med varandra: *Med blotta ögonen*, eller *med blotta ögat*. I några fall, som vid *Rynka näsan el. rynka på näsan*, rör det sig om ett tillägg/bortfall av en konstituent.

Även i Molbechs ordbok anges uttrycksvarianter på ett stort antal ställen. Ofta gäller variationen ett substantiv eller verb i ordförbindelsen. Som exempel kan *At slaae sin Næse, Mund i Blod* och *At kunna, veta noget paa sine Fingre* nämnas. Men variationen kan även, som vid *At lukke Øinene eller et Øie*, inbegripa konstituenternas morfologi.

5.6. Ordförbindelser: betydelser

I förordet (s. 17) skriver Dalin att ”Ingenting är i ett lexikaliskt arbete öfver sjelfva språket viktigare än ordförklaringen. Det är, så att säga, ordets själ, som derigenom åskådliggöres”. Med detta torde han avse betydelseangivelserna hos enskilda uppslagsord. Men Dalin har också lagt ner mycket arbete på att beskriva betydelserna hos ordförbindelser. Många gånger är betydelsebeskrivningen ekvivalent med uttrycket, t.ex. *Törsta efter blod* ’vara mordiskt grym’. Det är också vanligt att beskrivningen består av en inledande innehållsdefinition följd av ett antal ord och uttryck som är synonyma med ordförbindelsen. Exempelvis förklaras förbindelsen *Bära på händerna* med ’på det högsta värdera, akta, vörda, älska, vara ytters rädd, mån, om, på det ömmaste vårda sig om’. Men det förekommer även andra typer av beskrivningar, som inte på samma sätt är syntaktiskt och semantiskt ekvivalenta med det aktuella uttrycket. Som exempel kan nämnas *det slår i näsan* med förklaringen ’säges om ämnen, hvilka göra ett ganska starkt intryck på luktorganen’ (jfr Malmgren 1988:204–205).

I ett flertal fall har det aktuella svenska uttrycket två eller flera betydelser utöver den bokstavligen (se vidare om semantisk variation hos svenska uttryck i Sköldbberg 2004, 2005). Ett exempel är *Ej veta, på hvilken fot man skall stå* ’vara rådvill (...); vara i högsta grad betagen av glädje; yfva sig som en påfågel (...)’. I detta fall redovisas inte mindre än tre betydelser, varav de två första är levande också idag.

Även i Molbechs bok förekommer det olika typer av betydelsebeskrivningar. Exempel är *At lægge noget paa Hierte* ’tage sig det til

Eftertanke', *Det ligger mig paa Læberne* 'om noget man vil til at sige' och *At stille Blodet* 'Blodets Løb af et Saar'. Vanligt förekommande är att det finns två eller flera ord eller uttryck som är synonyma till ordförbindelsen ifråga. Detta framgår exempelvis i fallet *En haard Hals* med betydelsebeskrivningen 'halstarrig, obøielig'. I vissa fall anges också uttrycken ha två betydelser, t.ex. *At tage Fod i Haand* 'skynde sig i sin Gang; ell. blot: gaae, gaae afsted'. Av exemplet *At sove paa sit grønne øre* 'sove trygt (br. gierne om den, som sover længe)' framgår det också att Molbech ibland preciserar det typiska subjektet för uttrycket, vilket givetvis är en förtjänst.

5.7. Ordförbindelser: språkprov

I de båda ordböckerna förekommer språkprov som ska illustrera användningen av de aktuella ordförbindelserna (se t.ex. Schemann 1989:1025–1026; Svensén 2004:341–352; Moon 2007:915–916 och Hult u.a. för en diskussion kring sådana i allmänna och fraseologiska ordböcker). Dalin ger i ett flertal fall ett eller ett par redaktionella exempel. Ett sådant exempel återfinns t.ex. i artikeln FOT: *Stå på svaga fötter*, 'vara i dåligt tillstånd, skick', som följs av meningen *Hans affärer stå på svaga fötter*. Av språkprovet får man alltså en indikation om vad uttryckets subjekt (typiskt) utgörs av. Språkprovet blir därmed ett viktigt komplement till den information som ges i definitionen.

Molbech använder också, om än inte lika ofta, redaktionella exempel. Som exempel kan *Paa egen Haand* 'uden Adres Raad, eller Tilladelse' anföras. Uttrycket följs av exemplet *Jag har gjort det paa min egen Haand*. Just detta exempel är dock relativt intetsägande; till skillnad från exemplet från Dalin säger det inte så mycket om förbindelsens typiska subjekt. Men Molbech använder i hög grad även litterära citat (Lindegård Hjort 1983:30). Ett exempel är *At tage noget til Hierte* 'røres, lade sig bevæge derved', som följs av citatet "Alle dets Tilskyndelser nytte intet, naar vi ei ville tage dem till Hierte", vilket tillskrivs den danske teologen och sedermera biskopen J.P. Mynster (1775–1854). Dessa litterära citat är som regel mer platskrävande, men samtidigt ger de en intressant bild av Danmarks litteratur och kulturliv (jfr DDO:s Brugervejledning: citater, s. 43).

5.8. *Språkförbindelser: bruk av hänvisningar*

I Dalins ordbok förekommer det olika typer av hänvisningar, och det är givetvis positivt eftersom dessa ökar användarvänligheten. Först och främst finns det rena hänvisningar från ett idiom i en artikel till en annan artikel där idiomet definieras. Under substantivet **MUN** finns således uttrycket *Rätta munnen efter matsäcken* med hänvisning till substantivet **MATSÄCK**, där uttrycket anges betyda 'rätta utgifterna efter inkomsterna'. Men det förekommer även hänvisningar till verb i det aktuella uttrycket (som i *Knyta näven* med hänvisning till **KNYTA**), till adjektiv (*Blått öga* till **BLÅ**), till räkneord (*Mellan fyra ögon* till **FYRA**) etc. (jfr avsnitt 5.3 ovan om Dalins oklara principer för placering av uttrycken). Samtliga artiklar som Dalin hänvisar till är placerade tidigare i ordboken, dvs. dessa torde ha varit (mer eller mindre) färdigskrivna när hänvisningen formulerades.

Det finns också en annan sorts hänvisningar, som är mer intressanta. Dessa gäller mellan hela uttryck och lexem med samma betydelse. Ett exempel är *Hals öfver hufvud* som under såväl **HALS** som **HUFVUD** hänvisar till **HUFVUDSTUPA**, där man finner den bildliga betydelsen 'utan öfverläggning, besinning, utan att tänka sig för'. Ett annat exempel är *Bruka mun på hvarandra*, som hänvisar till **MUNHUGGAS**, med definitionen 'tvista, träta med hvarandra; säga hvarandra grofheter'. Det kan tyckas besvärligt för användaren att behöva gå vidare i ordboken för att få veta vad uttrycket betyder. Samtidigt är det positivt att han/hon ser kopplingen mellan betydelsen hos ett uttryck och ett lexem, något som åtminstone hittills inte framgått så tydligt i moderna svenska ordböcker.

I Molbechs ordbok förekommer det endast ett fåtal hänvisningar som direkt rör själva ordförbindelserna. Men vid några ställen ger författaren en hänvisning från ett visst betydelsemoment i en artikel till ett visst uttryck i en annan artikel. I t.ex. artikeln *Hand* finns ett betydelsemoment 2c, som rör betydelsen 'magt, vold'. För att illustrera denna betydelse anför Molbech olika språkprov samt talesättet *Hals och Hand*, som dock inte förklaras. Går man vidare till artikeln *Hals*, finner man dock ordförbindelsen *At have Hals och Haand over een* med betydelsen 'Ret t. at dømme ham fra Liv og frihed (som tilforn var en av Adelsens Rettigheder'.

6. Sammanfattning och diskussion

I den här artikeln har jag redovisat en undersökning av hur definierade ordförbindelser behandlas i Dalins Ordbok öfver svenska språket (1850–53) och Molbechs Dansk Ordbog (1833). Fokus ligger på drygt 30 artiklar som avser kroppsdelbeteckningar.

Granskningen av Dalins bok visar bl.a. att den innehåller ett stort antal definierade ordförbindelser. Många av dessa är idiom, men också t.ex. en hel del ordspråk upptas. Norén (1991:138) framhåller att Dalin gjort en pionjärinsats i sin beskrivning av det svenska ordförrådet och detsamma torde kunna sägas om hans kartläggning av svenskans fraseologi. Han semantiska analyser av förbindelserna är avancerade och många uttryck illustreras med hjälp av redaktionella språkprov. Ordboken innehåller också intressanta hänvisningar mellan uttryck och enkla lexem med liknande betydelser.

I Molbechs ordbok återfinns ett urval danska uttryck. De är klart färre än hos Dalin, men de är ändå förhållandevis många (jfr Farø 2007). Molbechs angivelser är enhetliga och han redovisar ett antal variantformer av förbindelserna. Författaren är emellertid inte lika utförlig vad gäller ordförbindelsernas semantik. Molbechs uttryck kompletteras dock med en del redaktionella språkprov och, framför allt, litterära citat.

Det övergripande syftet med denna undersökning är att bidra till studierna om lexikografiska traditioner i Sverige och Danmark. Jag har studerat två arbeten som kanske inte fått den uppmärksamhet de förtjänar och en del av språket, nämligen ordförbindelser, som hittills stått i skymundan vid mer historiskt inriktade studier. Studien visar att en jämförelse mellan svensk och dansk lexikografi är fruktbar (se även jämförelsen i Malmgren 2009). Den ger perspektiv på de delvis olika lexikografiska traditioner som finns i de båda länderna.

Man kan fundera över om resultaten av studien hade blivit desamma om jag undersökt en annan typ av artiklar. Det faktum att jag undersökt kroppsdelbeteckningar kan ha gynnat en viss typ av förbindelser, nämligen idiom (se vidare t.ex. Kövecses 2002). Frågan är hur resultatet hade sett ut om jag undersökt en annan typ av ord, t.ex. större verb. Denna fråga vore givetvis intressant att följa upp.

Vidare konstaterar Malmgren (1988:208) att det inte går att påvisa något som helst beroendeförhållande mellan Dalin och Molbech, trots att man kan tänka sig att Dalin kunde ha dragit nytta av analyserna av danskan. Uppenbarligen hoppades också Molbech detta, vilket framgår i hans korrespondens på 1830-talet med svenska författare och vetenskapsmän (se Borup 1956:38). Men inte heller jag har kunnat se något

beroendeförhållande mellan verken. Visst finns det snarlika uttryck som upptas i båda ordböckerna, men uttrycken är ändå förhållandevis olika behandlade. Man kan dock tänka sig att Dalin och Molbech haft gemensamma förebilder, t.ex. enspråkiga ordböcker på italienska, franska, engelska och tyska (Malmgren 1988:195).

Jag har valt att undersöka den första upplagan av Molbech från 1833 för att kunna se om Dalin på något sätt använt Molbech när han gjorde sin svenska ordbok. Det vore dock intressant att se hur förbindelserna behandlas i Molbechs andra utökade upplaga från 1859 – särskilt i förhållande till Dalin. Stickprov visar att t.ex. artikeln *Been* i den andra upplagan innehåller tre förklarade ordförbindelser, till skillnad från artikeln i den första upplagan som alltså inte innehåller någon. Det finns alltså fler uttryck i Molbechs senare upplaga, men antalet måste ändå betraktas som relativt lågt. Det vore därför intressant att göra en mer ingående undersökning av detta. Teoretiskt är det ju t.o.m. möjligt att Molbechs andra upplaga från 1859 är påverkad av Dalins ordbok, som fullbordades 1853.

Litteratur

- Borup, Morten 1954: *Christian Molbech*. København.
- Borup, Morten (red.) 1956: *Christian Molbechs brevveksling med svenske forfattere og videnskabænd II 1825–1846*. København.
- Dahlerup, Verner 1907: Principer for ordbogsarbejde. I: *Danske studier*, 65–78.
- Dalin, Anders Fredrik 1850–53: *Ordbok öfver svenska språket*. I–II. Stockholm.
- DDO = *Den danske ordbog* 2003–2005: København
- Farø, Ken 2007: Danish phraseography. I: Burger, H. et al. (Hrsg.), *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. 2 Halbband. Berlin/New York, 949–958.
- Farø, Ken & Henrik Gottlieb 2007: *Socioleksikografi – eller: ”Det sekundære og afledte er ordbøgerne”*. Ny dansk disputats. I: *Lexico-Nordica* 14, 189–199.
- Hannedóttir, Anna Helga 1990: Språkprovets funktion i äldre svenska ordböcker. I: Thelander, M. et al. (red.), *Förhandlingar vid Artonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Uppsala den 25–26 oktober 1990*. Uppsala, 163–171.

- Hannesdóttir, Anna Helga 1991: Relationer mellan Dalins olika ordböcker. I: Malmgren, S-G. & B. Ralph (red.), *Studier i svensk språkhistoria* 2. Göteborg, 78–89.
- Hannesdóttir, Anna Helga 1998: *Lexikografihistorisk spegel. Den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga.* (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 23.) Göteborg.
- Hannesdóttir, Anna Helga & Bo Ralph 1988: Early dictionaries in Sweden: traditions and influences. I: *Symposium on Lexicography IV. Proceedings of the Fourth International Symposium on Lexicography April 20–22, 1988 at the University of Copenhagen.* (Lexicographica Series Maior 26.), 265–279.
- Hausmann, F. J., O. Reichmann, H. E. Wiegand & L. Zgusta (Hrsg.) 1989–91. *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie.* 1–3. Berlin/New York.
- Holm, Lars & Hans Jonsson 1990: Swedish Lexicography. I: Hausmann, F. J. et al, 1933–1943.
- Hult, Ann-Kristin u. a.: Kort och gott – om idiomens språkprov i kommande. Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien. Föredrag vid 10 Konferensen om lexikografi i Norden, Tammerfors, Finland, juni 2009.
- Hundewadt Farø, Ken 2000: Idiomatik i moderne dansk-tysk leksikografi. I: *Hermes, Journal of Linguistics* 25, 171–202.
- Johansson, Monica 1997: *Lexicon Lincopense. En studie i lexikografisk tradition och svenskt språk vid 1600-talets mitt.* (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 21.) Göteborg.
- Krohn, Karin 1994: *Hand und Fuß. Eine kontrastive Analyse von Phraselogismen im Deutschen und Schwedischen.* (Göteborgsgermanistische Forschungen 36.) Göteborg.
- Kövecses, Zoltan 2002: *Metaphor. A practical introduction.* New York.
- Leth, J. 1800: *Dansk Glossarium. En Ordbog til Forklaring over det danske Sprogs gamle, nye og fremme Ord og Talemaader for unge Mennesker og Ustuderede.* København
- Lindgård Hjort, Poul 1983: *Danske ordbøgers historie.* København.
- Lindgård Hjort, Poul 1990: Danish Lexicography. I: Hausmann, F. J. et al, 1913–1922.
- Lorentzen, Henrik 1996: Lemmatization of Multi-word Lexical Units: In which Entry? I: Gellerstam, M., J. Järborg, S-G. Malmgren, K. Norén, L. Rogström & C. Røjder Pappmehl (eds.), *Euralex '96 Proceedings I–II. Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden.* Part 1. Göteborg, 415–421.

- Lorentzen, Henrik & Lars Trap-Jensen (red.) 2006. *Nordiske Studier i Leksikografi 8. Rapport fra Konference om Leksikografi i Norden Sønderborg 24.–28. maj 2005*. København.
- Malmgren, Sven-Göran 1988: Almqvist, Dalin och den svenska definitionsordbokens födelse. I: Pettersson, G. (red.), *Studier i svensk språkhistoria*. Lund, 195–213.
- Malmgren, Sven-Göran. 2008: Collocations in Swedish Dictionaries and Dictionary Research. I: Heid, U. et al. (eds.), *Lexicographica*. (International Annual for Lexicography 24.) Tübingen, 149–158.
- Malmgren, Sven-Göran 2009: Från *Nationalencyklopedins ordbok* (1995–96) till *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Med tillbaka- och sidoblickar. I: *LEDA-Nyt nr. 47. April 2009*, 14–20.
- Malmgren, Sven-Göran & Emma Sköldberg u. a.: Placeringen av idiom i ordboksartiklar: ett mikrostrukturellt problem. Föredrag vid 10 Konferensen om lexikografi i Norden, Tammerfors, Finland, juni 2009.
- Molbech, Christian 1833: *Dansk ordbog indeholdende det danske Sprogs Stammeord, tilligemed afledede og sammensatte Ord, efter den nuværende Sprogbrug forklarede i deres forskjellige Betydninger, og ved Talemaader och Exempler oplyste*. Kiöbenhavn.
- Molbech, Christian 1859: *Dansk ordbog (...)*. 2 forøgede og forbedrede Udgave. Kiöbenhavn.
- Moon, Rosamund 2007: Phraseology in general monolingual dictionaries. I: Burger, H. et al. (Hrsg.), *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. 2 Halbband. Berlin/New York, 909–918.
- Norén, Kerstin 1991: Utformningen av artiklarna i Dalins Ordbok öfver svenska språket (1850–55). I: *Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning* 1 (Ny följd), 109–138.
- Nunberg, Geoffrey, Ivan A. Sag & Thomas Wasow 1994: Idioms. I: *Language* 70, 491–538.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog* 1918–1956. København.
- Ralph, Bo 1992: The older dictionaries as sources for Nordic language history. I: *The Nordic languages and modern linguistics 7. Proceedings of the Seventh International Conference of Nordic and General Linguistics in Tórshavn, 7–11 August 1989*. Del II. Tórshavn, 493–509.

- Ralph, Bo 2001. Orden i ordning. Den historiska framväxten av en lexikografisk tradition i Sverige. I: Gellerstam, M. et al. (red.), *Nordiska studier i lexikografi 5. Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Göteborg 26–29 maj 1999*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 27.) Göteborg, 282–321.
- Rogström, Lena 1998: *Jacob Serenius lexikografiska insats*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 22.) Göteborg.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien 1898–*: Lund.
- Schemann, Hans 1989: Das phraseologische Wörterbuch. I: Hausmann, F. J. et al, 1019–1032.
- Sköldberg, Emma 2004: *Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 31.) Göteborg.
- Sköldberg, Emma 2005. När faktorer lyser med sin frånvaro: om några typer av betydelsevariation hos svenska idiom. I: *Hermes. Journal of Linguistics 35 – 2005*, 119–134.
- Sköldberg, Emma 2006: Idiom och semantisk variation – i autentiskt språkbruk och i ordböcker. I: Lorentzen, H. & L. Trap-Jensen, 359–371.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien 2009*. Stockholm.
- Svensén, Bo 2004: *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. 2 uppl. Stockholm.
- Tarp, Sven 2006: *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden. Generel leksikografisk teori med særlig henblik på lærerleksikografi*. Bind 2. Århus: Center for Leksikografi.
- Worren, Dagfinn 2006: Molbech som mønster for Aasen. I: Lorentzen, H. & L. Trap-Jensen, 391–406.

Emma Sköldberg
Forskare
Lexikaliska institutet
Institutionen för svenska språket
Box 200
405 30 Göteborg
emma.skoeldberg@svenska.gu.se